

ומתוקים מדבש

סוגיות בהלכה מבוארים ומורחבים בלשון לימודים השווה לכל נפש
נכתב ע"י הרב זאב יהודה סטארק שליט"א רב קהילת "שמחת התורה" - ביתר עילית

פרשת פרשת אחרי מות-קדושים - גיליון מס' 52

א. הליכה לביהכנ"ס מעוטר בטלית ותפילין (והאם זה גובר על מעלת עשרה הראשונים)

ב. בעניין מצות 'ואהבת לרעך כמוך'

חלק א'

לכבוד הגאון רבי ..... שליט"א, מחשובי המורים כאן בעיר עוז לנו ביתר עילית, שתמידין כסדרן וזכה אני ליהנות מדבריו הישירים והנכוחים.

דבר שאלתו אלי לברר המנהג בעניין הליכה לבית הכנסת מעוטר בטלית ותפילין, ובטעם הדבר שרבים טובים אינם מקפידים על כך בזמננו, וכן במה שהוסיף לשאול בחכמה אם מעלה זו דוחה את המעלה להיות מן העשרה הראשונים בתפילה.

גדר ההליכה לביהכנ"ס מעוטר בטלית ותפילין

כתב בשו"ע (סימן כה סעיף ב) מי שהוא זכיר בטלית קטן ילבשנו ויניח תפילין בביתו, וילך לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לבית הכנסת, ושם יתעטף בטלית גדול. עיי"ש. וברמ"א (שם) איתא והעולם נהגו להתעטף אף בטלית גדול קודם, ולברך עליו, ואחר כך מניח התפילין והולך לבית הכנסת. עיי"ש.

ובמשנ"ב (שם ס"ח, וס"ט) איתא שהוא כדי שיצא מפתח ביתו בציצית ותפילין, וכמו שהביאו הבית יוסף והדרכי משה בשם הזוהר, שהוא ענין גדול. ואם יודע שילך דרך מבואות המטונפות או שמצויין נכרים ברחוב - יניחם בחצר בית הכנסת. ואם אי אפשר - יניחם בביתו ויכסה בכובעו או בידו. ובאחרונים כתבו שבמשכים קודם אור הבוקר ובא לבית הכנסת לא שייך אזהרת הזוהר, דעדיין לא מטי זמן חיובא, ומכל מקום כשיאור היום יותר טוב שיצא לחצר בית הכנסת וילבשם שם אם אפשר לו, ויכנס אחר כך לבית הכנסת. עיי"ש.

ויש לעיין ולחקור האם עיקר 'עניין' זו הוא 'הציצית' מהבית עם הטלית ותפילין, או 'הכניסה' לבית הכנסת עם הטלית ותפילין או שתיהם.

ומרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א (דעת נוטה - תפילין דף כד) הביא ראיה מהמשנ"ב הנ"ל שהענין הוא בשתייהם יחד, דהיינו, לצאת כך מביתו, וגם כדי ליכנס כך לבית הכנסת, ולכן כתב המשנ"ב שעדיף להניח בביתו, אלא דאם אינו יכול - יניח בחצר בית הכנסת, דע"ז זה יהיה בידו לכה"פ הענין של ליכנס לבית הכנסת עם טלית ותפילין. ולעניין חדר הסמוך לבית הכנסת הסתפק מרן הגר"ח שליט"א אם יש בו את המעלה של ליכנס מותכו לבית הכנסת בטלית ותפילין, וביאר, דכיון דצריך ליכנס לבית הכנסת עם הטלית ותפילין, ומקום זה ראוי הוא לתפילה, יש להסתפק בכה"ג אם זה נקרא שנכנס כך לבית הכנסת. ומ"מ בבית הכנסת שיש בה מחיצה שאינה קבועה אמר רבינו שליט"א דאין להניח תפילין מאחורי המחיצה, דהרי הוא מפסיד המעלה הנ"ל, דכיון דהוי ארעי - חשיב כתוך בית הכנסת, ונמצא דנכנס כבר לבית הכנסת שמתפלל בו.

ההליכה לבית הכנסת מעוטר מול מעלת עשרה הראשונים

כתב במשנ"ב (סימן צ"ט מ"ז מהמג"א - בשם האריז"ל), דמעלת כניסה לבית הכנסת בתפילין עדיף, ואפילו אם ע"ז זה יפסיד מעלת העשרה הראשונים. עיי"ש.

ויש לעיין ולחקור, האם כשיצא מביתו בלא טלית ותפילין, אם גם אז מעלת הכניסה לבית הכנסת תהיה עדיפה על מעלת עשרה הראשונים (דביטור של המשנ"ב הנ"ל מיירי שהציצית מביתו גם היתה עם תפילין, ולכן היה שתי המעלות - גם הציצית וגם הכניסה), דיש לומר שכיון דכבר הפסיד מעלת הציצית מביתו עם התפילין, אולי בכה"ג מעלת עשרה הראשונים עדיפה, ויש לעיין.

ובעיקר דברי המשנ"ב (דהיינו מה עדיף, מעלת ההליכה עם הטלית ותפילין, או להיות מהעשרה הראשונים), עדיין בשו"ת מנחת אשר (חלק ג סימן ג) שכתב הגאון רבי אשר וייס שליט"א, דנראה עיקר דכיון דשני עניינים אלה מודת חסידות הם, מה שירצה יעשה. אך כיון שאמרו חז"ל 'לפום צערא אגרא', והכל לפי רוב המעשה, וברור שדרוש יותר מאמץ להשכים לביהכנ"ל להיות מעשרה ראשונים, לכן יש להעדיף הנהגה זו (דהיינו להיות מהעשרה ראשונים). עיי"ש.

ועניין עוד בספר הליכות שלמה (תפילה דף מ) שהביא מהגרשו"א זצ"ל לשואל, דבהשכמה לביהכנ"ל להמנות מעשרה הראשונים נראה דעדיפה מהליכה לביהכנ"ל בטלית ותפילין, שהרי היא מדינא דגמ' כמבואר (בברכות מז: וכו'). ועוד דבספר סור מרע ועשה טוב (למהרי"א מזידיטוב - בשם הכתבים) הביא איפכא, דהאריז"ל (שהנהגתו הקדושה היתה מקורו של המשנ"ב הנ"ל) ביטל ההליכה מביתו בתפילין כדי שיהיה מהעשרה הראשונים. עיי"ש. וכן במלבי"ם (אמצות החיים סימן כה ס"ח י"ח) תמה, שהרי עשרה הראשונים הוא מדינא דגמ', ואין עזב האריז"ל זה בשביל ההליכה לבית הכנסת שהוא רק מעלה, אלא ע"כ הסיבה שהאריז"ל לא היה מעשרה

הראשונים היה בגלל חולשה. עיי"ש. ועניין עוד בגליון כאיל תערוג (תשע"ז - דף סד) שהביא מהגרשו"א זצ"ל שלמעשה פסק דמעלת עשרה הראשונים עדיפה מפני שהוא מדינא דגמ'. עיי"ש. (וראו לציון דהא דאיתא בגמ' ברכות מז: על מעלת העשרה הראשונים שמקבלים שכר כנגד כולם, ביאר ברבינו יונה שם שהטעם לכך משום שהראשונים גורמים לשכינה שתבוא. שהרי השכינה שורה בביהכנ"ס רק כשיש שם ציבור. עיי"ש. ועוד ראיתי שהגר"ש זצ"ל היה מבאר עפ"י מה דאמרינן בגמ' שם ו. שבשעה שהקב"ה בא לביהכנ"ס ולא מוצא בה עשרה, מיד הוא כועס, וא"כ יש לומר לפי"ז שיש מעלה מיוחדת להיות נמנה עם עשרה הראשונים. וראיתי ממרן רבי אהרן לייב שטיינמן זצ"ל ולהבחי"ח ממרן רבי חיים קנייבסקי שליט"א שמעלה זו להיות מהעשרה הראשונים הוא דווקא בתפילה ולא בלימוד התורה, וביאר בעל אילת השחר זצ"ל שדווקא בתפילה שיש דברים שבקדושה שלא שייך בלא עשרה, נמצא שבבואו מעשרה הראשונים הוא גרם לדבר קדושה להתקיים, משא"כ בלימוד תורה שאפשר בפחות מעשרה, ואע"ג שיש יותר ברכה כשהציבור גדול מ"מ לא גרם דבר חדש, לקט שאלות המצוות - להגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א חלק ב דף כב).

יוצא לנו, שלפנינו ב' טעמים להעדיף הענין של להימנות מעשרה ראשונים אף אם לא יהיה מעוטר בטלית ותפילין, (א) דאף להאריז"ל (שהוא מקור דברי המשנ"ב) מצינו אחרים שכתבו שנהג להעדיף את העשרה הראשונים. או דאולי כן היה נוהג לצאת מעוטר בתפילין, אך משום סיבות אחרות לא היה נוהג להיות מעשרה הראשונים (כגון חולי וכו'), ולא מחמת זה שהעדיף מעלת ההליכה לביהכנ"ס מעוטר בטלית. (ב) משום דדינא דעשרה ראשונים הוא מדינא דגמ'.

ובספר שיח תפילה (להגאון רבי יהודה טשנר שליט"א דף יט) סיכם את העניין וכתב, שהנה אין מקור שיש ענין ללכת לביהכנ"ל מעוטר בטלית בש"ס, ואדרבא מדברי הגמרא לא משמע כן שהרי בגמרא מבואר חשיבות הענין של עשרה הראשונים ולא מובא כלל שיש ענין ללכת לביהכנ"ל מעוטר בטלית ותפילין, ועדיף לקיים הידור המובא בגמרא להיות מעשרה ראשונים מלקיים הידור שמקורו מהמקובלים, כידוע שכאשר הנגלה חולק על הנסתר ההלכה היא כמו הנגלה, ועוד שהיו עוד טעמים להאריז"ל בזה, וגם דמסתבר שאין כאן מחלוקת, שהנהגת האריז"ל ז"ל הוא לבעל מדרגה הבא בסוד ה' היודע לכלכל כל דבריו כפי שורש הקדושה, והגמרא מיירי למי שעדיין לא הגיע לזה, ובלאו הכי אין השמועה הזו על האריז"ל ברורה, עם כן מי שאין לו עסק בנסתרות עדיף להזדרז לביהכנ"ל להיות מעשרה הראשונים אף שאינו לבוש טלית, ובודאי מי שיוכל להשכים קום ולקיים את שניהם - הרי זה משובח. עיי"ש. ונלענ"ג שצריך עיון קצת על מה שכתב שהנהגה זו היא רק בשביל האריז"ל ובעלי מדרגה וכו', שהרי המשנ"ב הביא את הנהגתו בספרו הגדול.

מה שיש להעיר על הנ"ל

ולענ"ד היה נראה לחדש אף שלא ראיתי שדנו בזה אף אחד מן הפוסקים הנ"ל או במקו"א, שאם יניח תפילין בביתו ויותר משו"כ על מעלת עשרה הראשונים - לכאורה יש בזה עדיפות של 'קיום' מצוה דאורייתא יותר זמן, דהיינו שכל זמן הליכתו לבית הכנסת יהיה מעוטר בתפילין ויקיים אז מצוות תפילין דאורייתא, ואף בלא המעלה של מעלת ההליכה לבית הכנסת מעוטר בטלית ותפילין, עדיף שיצא כך מביתו כדי לקיים מצוות תפילין יותר זמן. וזה לבד לכאורה אמור לגבור על מעלת עשרה ראשונים שהוא רק 'מעלה' ולא מצווה מדאורייתא.

ואולי מחמת זה גופא העדיף בעל המשנ"ב את הנהגת האריז"ל ללכת לבית הכנסת מעוטר בטלית ותפילין מלהיות מהעשרה הראשונים, וצריך עיון, כי הרי המשנ"ב במקו"א הביא שאם יש סתירה בין הקבלה להלכה הולכים עם ההלכה, והרי פה מעלת העשרה ראשונים הוא עפ"י הלכה, וההליכה לבית הכנסת הוא עפ"י הזוהר, וא"כ היה לו להמשנ"ב לפסוק שמעלת העשרה ראשונים גוברת. וא"כ נראה אולי דסבר כמו שכתבנו, וצ"ע.

אמנם מעיניי במשנ"ב (שם בסימן צ - וכן העיר לי בפלפול חברים בבית המדרש דחסידים זוועהיל - ביתר עילית, ידידי עוז הגאון רבי יהודה אקנר שליט"א) יראה שכתב ז"ל: 'והאר"י לא היה מן הראשונים כי הוצרך ליפנות שהיה לו חולי, וגם כדי שילך מעוטר בטלית ותפילין לבית הכנסת - וזה אי אפשר קודם היום'. עיי"ש. ובשער הכוונות (למהר"ח - כניסת בית הכנסת) איתא ז"ל: 'ראיתי למורי ז"ל (האריז"ל) שלא היה נוהג להיות מעשרה ראשונים, ואמר לי הטעם מפני שהוא היה חולני והיה צריך לשהות בביתו כדי לעשות צרכיו, ועוד סיבה אחרת כדי שאחר כך ילבש טלית ותפילין בביתו וילך מעוטר ומעוטר בטלית ותפילין לבית הכנסת, והיה מוכרח

לעשות כן ביום, כי בלילה לא זמן תפילין הוא והיה ראשונים היו מקדימין לבית הכנסת באשמות טרם אור היום, ולכן לא היה יכול לקיים מצוה זו לסיבות אלו. עיי"ש. ובמג"א (סימן כה שם) כתב וז"ל: 'שמעיה טעמא לא היה האר"י מעשרה הראשונים בבית הכנסת, מפני שהם היו משכימים קודם אור הבקר והוא לא רצה לילך לבית הכנסת בלא תפילין, ואין להקשות הוה ליה לצאת מבית הכנסת כשיאור היום ויניח תפילין, י"ל דאדחכי והכי גמרו הקהל ברכות השחר ופסוקי דזמרה, לכן מוטב לבטלו לא מקמי הא'. עיי"ש. (ונראה קצת מדבריו שבעצם זה שהיה 'כנס' לבית כנסת עם התפילין - היה מחמת את העניין של הליכה לבית הכנסת מעוטרת בתפילין, ואפילו בלי הציאה מבית, אמנם 'רק' מקיים חשבון זה של ביטול פסוקי דזמרה לא רצה לעשות כן, ועיין לעיל שדנו בזה). ורואים מדבריהם שכל העניין במנהג האר"י ל"ה היה מדובר לפני שהגיע זמן תפילין, וא"כ אי אפשר לדון מזה לגבי שאם היה הולך לבית הכנסת בלא תפילין להיות מעשרה הראשונים היה מפסיד את המצוה דאורייתא בזמן הילוכו, כי עדיין לא הגיע הזמן של תפילין, וא"כ כל הגידון הוא רק לילך לבית הכנסת ולהיות מן העשרה ראשונים (ולהניח תפילין באותו זמן שהיה מניח בבית) - דהיינו כשיבוא זמן הנחת תפילין, או לצאת מן הבית מיד כשיגיע זמן תפילין כשהוא מעוטרת בתפילין, אך להפסיד מחמת זה את מעלת העשרה ראשונים. וא"כ לא קשה כלל מה ששאלנו. אמנם עדיין צריך לדון איך מעלה זו שאיננה בזוהר גוברת על מעלת דבר המבואר בש"ס, וזה לכאורה סותר את כללו שמובא במשנ"ב עצמו, ודו"ק. ועיין לקמן מה שנדון בזה.

וגם יוצא לפי"ז שבאופן שהגיע זמן תפילין, ויש לפניו שתי אפשרויות, ללכת לבית הכנסת מעוטרת בטו"ת או להיות מן העשרה ראשונים, לכאורה עדיף ללכת עם הטו"ת אם אפשר, כי הרי יש יותר קיום דאורייתא, אך ברור ופשוט שאין הוכחה מדבריהם האר"י ל"ה לצורך זה, וצריך עיון.

וראיתו גדולים ממני שטעו בזה - וסברו ואף פסקו שלפי דברי המשנ"ב תמיד עדיף לילך לבית הכנסת מעוטרת בטו"ת על חשבון העשרה ראשונים. אמנם לפי דברינו נראה שא"כ להביא ראיה מהמשנ"ב בזה, כי הרי כל הציור שלו הוא רק לגבי קודם שהגיע זמן תפילין, וכדכתבנו. אמנם אם הגיע זמן תפילין יש לומר שצריך להשיכם זמן לא לפני המניין ולקיים את שניהם, אך אם לא קם בזמן יש יכול לקיים שניהם, ואולי באמת אינו צריך לוותר על מעלת עשרה ראשונים, אמנם אפשר לומר שעדיין יש עניין ללכת מעוטרת בטו"ת אך לא מחמת דברי הזוהר אלא מחמת שאפשר לקיים עיקר מצוות תפילין בזמן הילוכו - וכמו שכתבנו, ודו"ק.

ויצא לפי"ז: אם לא הגיע זמן תפילין, ועכשיו יש שתי אפשרויות לפניו, או לחכות לזמן הנחת תפילין או תפילין להניח בביתו וללכת מעוטרת, אך יפסיד עי"ז את העשרה ראשונים, או שימאיר להיות מן העשרה ראשונים ולהניח תפילין בתחילת זמנם בבית הכנסת, דלפי האר"י ל"ה עניין ההליכה לבית הכנסת מעוטרת בתפילין גובר. אמנם לפי דברי פוסקים אחרים עניין העשרה ראשונים גובר כי זה מבואר בש"ס, משא"כ ההליכה עם התפילין שהוא מבוסס על הזוהר. ולפי המנחת אשר שליט"א מחמת ששניהם מבוארים בשו"ע ושתיהם 'רק' בגדר מעלות, אפשר לבחור מתוכם מה שרוצים, ועדיף לבחור מה שיש בו יותר קושי, כי הרי 'לפום צערא אגרא'. אמנם אם כבר הגיע זמן תפילין, אם אפשר לקיים שניהם, ולהניח התפילין מוקדם לפני התחלת המניין וללכת מעוטרת לבית כנסת, וגם להיות מהעשרה ראשונים, מה טוב ומה נעים. אך אם מחמת ההנחה בביתו יפסיד מעלת עשרה ראשונים, לכאורה עדיף להכריע שיניח תפילין בביתו, מחמת שאז יהיה יותר קיום של מצוה דאורייתא, וצריך עיון, ודו"ק.

ולפי דברינו יש לעיין איך היה נוהג האר"י ל"ה בלא החול, האם היה מעדיף ההליכה מעוטרת בטו"ת מעל מעלת העשרה ראשונים, ויש לעיין.

וראוי לציין מה שראיתי שהעירו בדברי המשנ"ב (סימן כה ס"ק ח - בשם האליה רבה פמ"א ואוצרות החיים) שהמשכים קודם אור הבקר ואלו לבית הכנסת לא שייך אזהרת הזוהר (דהיינו ההליכה לבית הכנסת מעוטרת בטו"ת), דעדיין לא מטי' זמן חיובא. עיי"ש. ולכאורה זה 'סותר' ממה שהביא המשנ"ב מהאר"י ל"ה, שכפי שצינו היה קם לפני זמן הנחת תפילין ומחכה עד שיגיע הזמן כדי ללכת לבית הכנסת מעוטרת, והרי כאן מבואר שלא שייך אזהרת הזוהר כלל לפני שמגיע זמן ההנחה, וא"כ שפיר היה לו לילך לבית הכנסת בלי טו"ת ולהיות מהעשרה ראשונים, דאין מוטב לומר דכוונת המשנ"ב הוא לומר שכשהולך לבית הכנסת קודם שיגיע זמן הנחת תפילין, לא יניח תפילין כדי לקיים דברי הזוהר, דהא דבר פשוט הוא שקודם זמן הנחת תפילין לא שייך כלל אזהרת הזוהר, אלא נראה ברור דכוונת המשנ"ב הוא דקודם זמן הנחת תפילין אף אין עניין כלל להמתין בביתו עד שיגיע זמן הנחת התפילין, דכיון דקודם זמן התפילין הוא אין כלל את העניין של הזוהר. וא"כ נראה דזה קצת סותר ממה שהביא הנהגת האר"י ל"ה שהיה ממתין בביתו עד שיגיע זמן הנחת תפילין. ויש שתיירו את דברי המשנ"ב בפשטות שהנהגת האר"י ל"ה היה 'רק' מחמת שתי צירופים ביחד, דהיינו חולי שהיה לו וגם שרצה לקיים מעלה זו, אמנם בלי חולי - איה"נ לא היה שייך הנהגתו לבטל מעלת עשרה ראשונים, ובצירוף שלא רצה לצאת מבית הכנסת כשהגיע אור היום ולבטל פסוקי דזמרה, היה מעדיף להמתין בביתו, ודו"ק.

חידושים של הרבנים הגאונים רבי צבי ובר שליט"א ורבי יהודה טשזנר שליט"א

וב"ה זכותי לשאול קמיה הגאון רבי צבי ובר שליט"א שאלה זו איך כתב המשנ"ב להעדיף את ענין ההליכה לבית הכנסת מעוטרת בתפילין אף שהוא מדברי קבלה, ולא כמו שכתב (בס"ק כה ס"ק מב) שבמקום שחלוקים הגנלה והנסתר, אזלי' להלכה בתר הגנלה. וחידוש ליישב דענין ההליכה לבית הכנסת בתפילין, אף אם עושה כן משום עניין הקבלה, אין זה דבר שנוהג רק מחמת ענייני קבלה, דאף משום מצוות תפילין מדאורייתא עצמה יש ענין שילך כל היום מעוטרת בתפילין, ואף אם עתה עושה כן בהליכתו לבית הכנסת משום עניין קבלה לא ניכר במעשיו שעושה כן משום עניין קבלה, ובכ"ה לא אמרי' כלל זה של המשנ"ב להעדיף דברי הגמ' על דברי הקבלה.

והגאון רבי יהודה טשזנר שליט"א אמר לי ליישב דברי המשנ"ב, דמה שכתב המשנ"ב לדברי הגמ' גוברים על דברי קבלה, הוא רק בדברים שהם חיוב מדברי הגמ' ולא מעלה בעלמא, אבל כאן איירי בשני עניינים שהם רק מעלות ולא חיובים ממש, ובדברים כאלו אפשר להעדיף אף את דברי הזוהר.

עוד היה אפשר לומר, וכן שמעתי ממורה הוראה אחד, שכל הכלל של המשנ"ב שהולכים בתר ההלכה כאשר הוא סותר לדברי הקבלה, הוא 'רק' לאלו שאין נוהגים בדרך כלל עפ"י הקבלה, אך אלו שנוהגים בכל מעשיהם עפ"י הקבלה, וכגון האר"י ל"ה, מותר להם לנהוג עפ"י הקבלה אף היכא שהוא סותר לדברי הגמ'. וא"כ זה שהביא המשנ"ב הנהגתו של האר"י ל"ה, אינו סותר את מה שכתב בכללי הפסק כאשר הקבלה מתנגדת עם ההלכה, דהנהגת האר"י ל"ה הוא רק לנוהג על פי הקבלה. אמנם לענ"ד הא גופא שהמשנ"ב הביא את הנהגתו של האר"י ל"ה, בא לומר בזה שהוא הנהגה לכל אחד ואחד, ולא 'רק' לאלו שנוהגים בדבריהם עפ"י הקבלה, וכן שמעתי בשם בנו של החפץ החיים, שכל פעם שאביו מביא דברים של האר"י ל"ה וכו', שהם עפ"י קבלה, זה מחמת שסבר שזה הנהגה הראויה לכל אחד ואחד, וא"כ הדרא קשיא לדוכתא, ודו"ק.

הנלענ"ד בהנ"ל

אמנם לענ"ד (וכן הוא העיקר אצלי) נראה ברור, שאין כאן סתירה כלל בדברי המשנ"ב בזה שהביא הנהגת האר"י ל"ה שהיה מוותר על דינא דגמ' בשביל 'ענין' בקבלה,

ענין עוד במשנ"ב (סימן ח ס"א) שכתב שיתעטף בציצית מיד אחר נט"י, כדי שלא ילך ד"א בלא ציצית. עיי"ש. ויש להסתפק במי שאין לו מים ליד מיטתו בתוך ד"א, האם ילבוש את הציצית תחילה כדי שלא ילך ד"א בלא ציצית, או שצריך לחוש למש"כ המשנ"ב (סימן ד ס"ק ב - שמקורו בזוהר - ועיין בשו"ע הרב סימן א סעיף ז) שאין ליגע במלבושים בלא נטילה, אף שכתב המשנ"ב בעצמו שבגמ' לא משמע כן. עיי"ש. ועיין בספר דעת נוטה (חלק א דף קע"ד) שכתב שאמר הגר"ח קנייבסקי שליט"א שילך בלא ציצית. והסביר, שההליכה ד' אמות בלא ציצית יש לה סמך בגמ' (שבת קיח: - וברש"י שם), ואילו האיסור ליגע בבגדים בלא נטילה מקורו בזוהר, א"כ שאני הכא שלדעת הזוהר יש בזה איסור ליגע בבגדים בלא נט"י, ואילו ההליכה ד"א בלא ציצית אינו אלא מעלה בעלמא, וכדמבואר בגמ' שם. עיי"ש.

כי כמו שהמשנ"ב כותב בפירוש בדבריו (וכן הוא בפירוש בשער הכוננות שהבאנו לעיל) דהנהגתו של האריז"ל היה 'רק' מחמת שני צירופים ביחד, דהיינו חולי שהיה לו וגם שרצה לקיים מעלה זו, אמנם בלי חולי - איה"נ לא היה שייך הנהגתו לבטל מעלת עשרה הראשונים, ובא לומר בזה שמחמת שהיה לו חולי ממילא לא היה יכול להיות מהעשרה הראשונים, ולכן הניח התפילין בביתו כדי שלכה"פ ירוויח את העניין של הליכה לבית הכנסת מעוטר, ופשוט.

ולפי"ז לא שייך לדון פה כלל בכללו של המשנ"ב שמעלה שמבואר בש"ס גובר על העניין המבואר בקבלה, כיון שגם המשנ"ב מודה לזה, ואין שום סתירה מדבריו לכלל זה, כי הרי הנהגתו של האריז"ל היה משהו מאוד 'מקומי' (דהיינו משום חולי וכו'), וגם נלענ"ד לא צריכים לדון בדבר שמחמת שכבר הובאו שני העניינים האלו בדברי השו"ע שוב נעשו הם שווים לגבי הנהגה למעשה, דכיון דמבואר בדברי המשנ"ב שכאן היה צורך מיוחד להאריז"ל לנהוג כן משום הצירוף של החולי.

ולכאורה צ"ע דאחר שבדברי האריז"ל מבואר שהנהגתו הוא רק משום הצירוף של החולי, מודה האריז"ל בדברי שאינם נוגעים למעשה, ונראים כסתירה לדברי השו"ע כאן שכתב העניין של להיות מעשרה ראשונים (שהרי המשנ"ב הביא את הנהגת הארי"ע על המחבר שכתב שצריך להיות מעשרה ראשונים). אך שמעתי מהחברותא שלי הגאון רבי שלמה ולמן שייבנרגר שליט"א דברים נפלאים, דאולי זה גופא כיוון המשנ"ב, דוודאי להלכה צריך לנהוג ולהעדיף כדברי השו"ע כאן להיות מהעשרה ראשונים לתפילה מחמת שהוא מדינא דגמ', אך כדי שלא יבואו ללמוד מהנהגת האריז"ל שלא היה מן הראשונים, הביא את דבריו דהנהגתו הוא רק מחמת הצירוף של החולי, אך באדם שאין לו סיבה נוספת זו של חולי וכדו', וודאי שיש להעדיף להיות מעשרה ראשונים מחמת שהוא מדינא דגמ', ודו"ק.

ועיין עוד בשו"ת יושב הים (להגר"י הלל שליט"א - חלק ג סימן ד) שהאריך מאוד בנושא זה. עיי"ש.

עשרה הראשונים בסוכות - תלוי בהג"ל

ראוי לציין מה שראית' ת"ח אחד שכתב שאפשר לוותר על מעלת עשרה ראשונים כל זמן שיושב בסוכתו בחג הסוכות וכדי לקיים הדאורייתא של מצוות סוכה יותר, והביא ראיה מדברי המשנ"ב הנ"ל שהביא הנהגת האריז"ל שאפילו לגבי מעלת הליכה לבית הכנסת מעוטר בטו"א אפשר לוותר על מעלת עשרה הראשונים, וא"כ יש כש"כ לקיום מצווה דאורייתא. אמנם לענ"ד א"א להביא שום ראיה מדברי משנ"ב אלו, לגבי מקומות אחרות - וכגון בסוכה, וכנה"ל.

אמנם - וכן נראה עיקר, בלאו הכי עצם סברתו אינו נראה, כי הרי 'גדר' של מצוות סוכה הוא 'תשבו כעין תדורו', וא"כ כמו שהתירו ללכת לבית הכנסת בסוכות להתפלל - עיין במשנ"ב (סימן תרלט ס"ק ל מהב"ח ומג"א) שכתב וז"ל: 'ואם היה לו בית הכנסת בעירו, מניח סוכתו והולך לו לבית הכנסת, שכן בשאר ימות השנה גם כן מניח דירתו והולך לו לבית הכנסת'. עיי"ש. ונראה פשוט שזה לא קאי 'רק' על ההליכה לבית הכנסת להתפלל, אלא הוא הדין כל דבר השייך לתפילה ושהיה עושה עפ"י ההלכה בשאר ימות השנה. וא"כ ה"נ כדי להיות נמנים עם העשרה ראשונים - דבר המובא בש"ס ונפסק להלכה בשו"ע, בודאי נכלל בזה, וראוי להיות נמנים עם העשרה ראשונים ג"כ בסוכות, וכדי שיגרום לשכינה שתבוא, שהרי השכינה שורה בבית הכנסת רק כשיש שם ציבור, ובשעה שהקב"ה בא לביהכנ"ס ולא מצא בה עשרה, מיד הוא כועס וכו', וע"ז נאמר 'תשבו כעין תדורו', ופשוט. ואפילו שהבאנו 'צד' לעיל דיותר זמן של קיום דאורייתא של מצוות תפילין גובר על מעלת עשרה הראשונים, אמנם יש לחלק בפשטות שלגבי הנהגת תפילין יש קיום מצוה כל זמן שמונחים עליו, וא"כ יש לומר שגובר על מעלת העשרה ראשונים, משא"כ לגבי ישיבת סוכה כל צורת קיום המצוה הוא בגדרי 'תשבו כעין תדורו', וא"כ כמו שהולך מהבית לביהכנ"ס להתפלל, הוא הדין שיש לו להיות מן העשרה ראשונים, אם רוצה לנהוג כן. כיון שזה ג"כ נכלל ב'תשבו כעין תדורו'.

ואח"כ שמחתי למצוא 'יותר מזה' בספר **אשל אברהם** (להגאון מבוטשאטש זצ"ל - סימן תרלט ס"ק ד בהנהגותיו על השו"ע בסוף) וז"ל: '**בשעת קיבוץ לתפלה פטורים מסוכה גם ממדת חסידות מצד תשבו כעין תדורו**'. עיי"ש. ונראים מדבריו שק"ו כדי להיות מן העשרה ראשונים, ודו"ק.

וכן ראיתי ששאלו שאלה זו קמיה מרן הגר"ח **קנייבסקי שליט"א**, וענה וז"ל: 'תשבו כעין תדורו'. אמנם ראיתי בשמו שבפעמים אחרות היה עונה וז"ל: 'דעבד כמר עבד דעבד כמר עבד', וצריך עוד עיון מה דעתו של מרן שליט"א בזה.

הנהגת גדולי ישראל בזה בזמנינו

בעיקר החיוב בזמנינו ללכת מעוטר ומעוטר בטו"ת לבית הכנסת, עיין בספר דעת נוטה (תפילין דף כא-כב) שכתב בשם מרן הגר"ח **קנייבסקי שליט"א** שהטעם שלא נהגו כן הוא מפני הגויים, אבל כאן שאפשר לעשות כן **ראוי ליתרה בזה, ומי שיכול תבוא עליו ברכה**. והוסיף דאין זה חיוב אלא ענין חסידות הכתוב בזהר הקדוש, ועל כן אם נזדמנה סיבה המונעת לזה, אינו חייב לעשות כן. והמליץ על אלו שאינם נוהגים כן, ואמר דקשה לשמור את עצמו בקדושה ובטהרה מהחמת הרהור אשה ומבואות המטונפות. עיי"ש. ועוד ראיתי בפוסקים (עיין בשו"ת משנת יוסף חלק ז סימן ז) לימוד זכות על אלו שאין נוהגים כן, שמבואר בזהר שהעושה כן - ארבעה מלאכים מלוים אותו ומברכים אותו, ומלאך רע עונה בע"כ אמן וכו', וא"כ בזמנינו דאין אנו מחזיקין עצמנו ראויים שמלוים מלאכים לאדם, וכמו שאין אנו אומרים להתכבדו מכובדים כשנכנסים לבית הכנסת (עיין משנ"ב סימן ג ס"ק א). אמנם אינו יוהרא למי שנוהג כן בזמנינו, ויש גם עניין עפ"י הנהגת הג"ל ללכת בשבת ויו"ט וכו' לבוש בטלית לבד לבהכנ"ס. עיי"ש. ועיין עוד בשו"ת **לבושי מרדכי** (חלק א סימן ו) במש"כ בזה. עיי"ש. ובספר ארחות מרן (להגר"י יוסף שליט"א - חלק א דף סח) כתב על אביו הגר"ע **יוסף זצ"ל** (שכידוע הקפיד מאד לילך לאור דברי מרן השו"ע), שבמשך רוב השנים לא היה מקפיד לצאת מביתו לבית הכנסת כשהוא מעוטר ומעוטר בטלית ותפילין, והיה מתעטף בציצית ומניח תפילין בתוך בית הכנסת. ונראה שטעמו שלא היה מקפיד להתעטף בציצית ולהניח תפילין בביתו ולצאת עמהם לבית הכנסת, מפני

שהיה הדבר קשה ביותר, וברוב המקומות שהיה גר היה בית הכנסת מרוחק מביתו. ובשנות חייו האחרונות כשהיה לו בית כנסת מתחת לביתו - היה מתעטף בציצית ומניח תפילין בחדר הסמוך לבית הכנסת. עיי"ש. ובספר הליכות שלמה (תפילה דף מ) כתב **שבערוב ימיו** הידר הגרשז"א זצ"ל לצאת מביתו לבוש בטלית ובתפילין. והשיב לשואל דאין לחוש מפני פחי האשפה שברחוב. ומ"מ לבחור ששאל בענין זה, **יעץ שלעת עתה לא יקבל על עצמו הנהגה זו**. עיי"ש. ובספר חכו ממתקים (הליכות והנהגות הגרשז"א זצ"ל - חלק ב דף שלד) איתא שבערוב ימיו של הגרשז"א זצ"ל כאשר יצא מבית הכנסת 'קהל חסידים' בשערי חסד, נתקלו עיניו במודעה של מעוררים הקוראים לחדש את המנהג העתיק לילך מזהבית אל בית הכנסת עטוף בטלית ועטור בתפילין, ולמחרת הופתעו תושבי השכונה לראות את הגרשז"א זצ"ל פוסע בחוצות שערי חסד עטוף בטליתו ומעוטר בתפילין, ומכאן ואילך החזיק במנהג זה מדי בוקר עד סוף ימיו. עיי"ש. ובספר במחיצת רבינו (עובדות מהג"ר יעקב קמנצקי זצ"ל - דף פב) איתא שדעת רבינו הגר"י **יעקב קמנצקי זצ"ל** לא היתה נוחה מאלו ההולכים ברשות הרבים בשבת לבושים בטלית גדול על בגדיהם - אם הרבה עוברים ושובים נכרים מצויים שם, **דלדעתו צריכים לזכור שאנו עדיין נמצאים בגלות בין הגוים ולא להלך ברחוב כאילו אנחנו בעלי בתים פה**. עיי"ש. ובוודאי שסברא זו שייכת יותר בחו"ל.

המשך להג"ל - ביאור מחלוקת בין בעלי הגנלה לקבלה

ידועים דברי המשנ"ב (סימן כה ס"ק מב - מהכנסת הגדולה והשערי תשובה) שייסד לנו את כללי הפסק כאשר יש מחלוקת בין הקבלה וההלכה, וכשאין מחלוקת ביניהם, עיי"ש בדבריו. ובכתר ראש (מהדו"ח דף קיג) איתא שאמר הגר"ח **מוזאלאזין זצ"ל** בשם רבו הגר"א זצ"ל, שהזוהר הקדוש אינו חלוק בשום מקום עם הגמרא, אכן **העולם אינם יודעים הפשט - או בגמ' או בזהר וכו'**. עיי"ש. ובלקוטי הגר"א והגר"ח (שם) איתא: ואשר מרגלא בפומא דאינשי שבאיזה דינים מחולקים חכמי הנסתר עם חכמי הגנלה, הוא מחמת שלא הבינו לפרש דברי הזוהר"ק לאמיתו, כי איך אפשר שיהא דרך הנסתר מתוה"ק מחולק עם הגנלה. ואשר נראה באיזה מקום כחולקין (עיין מג"א סימן כה ס"ק כ - שהוא מקור דברי המשנ"ב הנ"ל - שלמד שיתכן שתהיה 'מחלוקת' בין הקבלה וההלכה), הוא מחמת שאין מבינים פירוש האמיתי בתלמוד או בזהר, והוא ז"ל (הגר"א) קירב אותם אחד אל אחד והיו לאחדים בידו - הגנלה והנסתר מכוונים צדקו יחדיו. עיי"ש. ובפשטות הגר"א חולק על המג"א והמשנ"ב (שמקורם הוא מהכנסת הגדולה) שיתכן שתהיה מחלוקת בין הקבלה וההלכה כי הרי הם יסדו לנו כללים בפסק כאשר יש מחלוקת בין הקבלה וההלכה, וצריך עוד עיון בזה. או שאפשר לומר לענ"ד שהמג"ד ודעימיה כיוונו רק לומר כללי הפסק כאשר זה נראה' לנו כמחלוקת בין הקבלה וההלכה מחמת חוסר ההבנה באחד מאלו דברי הגר"א, ולא שבאמת יש מחלוקת, והגר"א דיבר אליבא דאמת, ודו"ק, וצ"ע. ואין לי עסק בנסתרות, וראוי לשאול את אלו שמבינים בעניינים אלו, ורק כתבנו לפי דל ערכנו איך הדברים הנגלים נראים לנו, ובוודאי צריך שאלת חכם - ותן לחכם ויחכם וכו'.

ועיין עוד באבן שלמה (להגר"א סימן כא) שכתב שכל מה שמחדש בתורה על פי פשט, צריך להיות מכוון גם על פי הסוד. עיי"ש. וזה לכאורה לשיטתו בדברים הנ"ל, שכתב שלא יכול כלל להיות 'סתירה' ביניהם, ודו"ק.

ושמעתי מחכם אחד שרצה לומר בשולי דברי המשנ"ב (שכתב כללי פסק כשנחלקו הגנלה והנסתר) נאמרו רק כלפי שאר ספרי הקבלה ולא הזוהר עצמו, ודברי הגר"א (שאי אפשר שתהיה מחלוקת בין הגנלה והנסתר) נאמרו דווקא כלפי ספר הזוהר ולא על שאר ספרי קבלה. ולא משמע כן בלשונו של המשנ"ב שכתב שם וז"ל: 'כל דבר שבעלי הקבלה והזוהר חולקין עם הגמרא והפוסקים הלך אחר הגמרא והפוסקים', וצ"ע.

ויש גם לברר ולהבין לפי דברי הגר"א, אמאי פשוט לנו שיתכן להיות 'מחלוקת' בין אביו ורבו, ושמאי והלל, ומאידך לא יתכן שתהיה מחלוקת בין הזוהר שהיה אחד מן התנאים לדברי החז"ל בש"ס - ותן לחכם ויחכם וכו'.

וראוי לציין עוד יסוד וחיידוש גדול בעניינים אלו המובא בשו"ת **אגרות משה** (או"ח חלק ד סימן ג) שכתב מעצמו (וגם למד שמוכח לומר כן בדעת המשנ"ב), דהנה פשוט דמה שאמרו שבמקום שיש מחלוקת בין הפוסקים (בגנלה) **הקבלה תכריע**, הוא רק לגבי ספר הזוהר והתקונים, שהם **דברי תנאים**, אבל כתיב האר"י ופרי עץ חיים - אף שגדול מאד, הוא כאחד מכל הפוסקים שרשאים לחלוק עליו אף בדברי הקבלה, ולא לנו יתמי דיתמי לומר מי גדול ממי, לכן אין דבריו מכריעים יותר מכל רבותינו. עיי"ש.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדיה,

זאב יהודה טטארק

חלק ב'

'אהבת לרעך כמוך' (פרשת קדושים פרק יט פסוק יח), וברש"י שם הביא מה שאיתא בחז"ל **'אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה'**. עיי"ש.

שיטות הראשונים

ברמב"ם (ספר מצוות - מצות עשה דו) כתב וז"ל: 'היא שצונו לאהוב קצתנו את קצתנו כאשר נאהב עצמנו, ושתהיה אהבתנו וחמלתנו לאחר, כאהבה וחמלתנו לעצמנו בממונו ובגופו' וכו'. ולכאורה מבואר מדבריו שסובר שגדר מצות 'אהבת לרעך כמוך' הוא כפשוטו, דהיינו 'עצם האהבה', ושצריך לאהוב חבירו כמו שאוהב את עצמו, ומכאן זה הוא כתב שכל מה שרוצה לעצמו ירצה גם לחבירו, וכל מה שאינו רוצה לעצמו לא ירצה גם לחבירו, וכמו שמבואר ברמב"ם שם בהמשך הדברים. וכן מבואר **ברמב"ם** (הלכות דעות פרק ו הלכה ג) שכתב שמצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו, שנאמר 'אהבת לרעך כמוך', לפיכך צריך לספר בשבחו

וכו'. עיי"ש. וגם כאן מלשון כגופו משמע דגוף המצוה היא אהבת כל אחד כגופו, וכלפועל יוצא צריך להיטיב עמו. ועיין עוד ברמב"ם (הלכות אבל פרק יד הלכה א) שכתב אע"פ שכל אלו מדבריהם (ביקור חולים נידום אבליים וכו'), הרי הן בכלל ואהבת לרעה כמון, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחרית בתורה ומצוות. עיי"ש. הרי כאן דיבור הרמב"ם על 'הפועל יוצא' של האהבה, שהוא עשיית הטוב לחבירו, וכמבואר לעיל.

וגם הסמ"ק כתב מצות ואהבת לרעה כמון בסימן ח בתוך מצוות עשה התלויות בלב. עיי"ש.

והנה החינוך (מצוה רמג) כתב שצריך לאהוב כל אחד מישראל אהבת נפש - כלומר שנחמול על ישראל ועל ממונו כמו שאדם חומל על עצמו וממונו וכו', ודיני מצוה זו כלל הכל הוא שיתנהג האדם עם חבירו כמו שיתנהג עם עצמו, לשמור ממונו ולהרחיק ממנו כל נזק, ואם יספר עליו דברים יספרם לשבח ויחוס על כבודו ולא יתכבד בקולו וכו'. עיי"ש. והנה עיקר דבריו לקוחים מדברי הרמב"ם הנ"ל אך השמיט כל דבר הנוגע לאהבה שבלב, ומבואר שהחינוך סובר שהמצוה היא רק במעשה ובדיבור וכו'.

וכבר ידועים בבי מדרשא דברי הרמב"ם (פרשת קדושים פרק יט פסוק יז) שכתב שלא יתכן לומר שמצות 'ואהבת לרעה כמון' היינו כפשוטה שיאהוב אותו כגופו, כי לא יקבל לב האדם שיאהוב את חבירו כאהבתו את נפשו, ועוד דכבר אמר רבי עקיבא (בבא מציעא סב.) ש'חייך קודמין' לחיי חבירי, דהיינו שאם גדר המצוה אהבתו כגופו ממש, לא יתכן שיאהב חייך קודמין. ולכן כתב הרמב"ם שני ביאורים במצוה זו, חדא שיאהוב חבירו בכל ענין כאשר יאהוב את נפשו בכל הטוב, דהיינו עשיית 'הטבה' לחבירו, ולא עצם האהבה כי בזה לא שייך עד כדי שיעור של כמון וכו', דהיינו שיעשה לחבירו דברים שהוא היה רוצה שיעשו אחרים עבורו (וכן איתא בחזקוני שם). ועוד כתב בגדר מצוה זו שהמצוה היא מענין המדות, שתשווה חבירך לעצמך, שכל מה שיש לחבירי לא יקנא אותו, אלא אדרבה יאהוב אותו וישמח במה שיש לו, כמו שהוא שמח במה שיש לעצמו, וראיתי שיש שהגדירו את זה, שמצות ואהבת לרעה כמון היא מצות עשה של מדת הקנאה.

ובמהרש"א (שבת לא.) העיר בלשון שאמר הלל להגר 'דעלך סני לחברך לא תעביד', למה אמר לו בלשון שלילה דעלך סני, הו' ליה לומר לו בלשון חיובי. ותיירץ המהרש"א שהיה משמע ליה להלל מהקרא שהוא לא איירי אלא בכי האי גוונא, שהרי תחילת הפסוק הוא 'לא תקום ולא תטור', ועלה קאי המצוה של 'ואהבת לרעה' שלא תעשה לו רעה מכל דסני לך, אבל לגבי לעשות לו טובה לא קאמר ואהבת לרעה כמון, וכדאמרין חייך קודמין לחיי אחיך, וגם הוכיח כן מדברי התרגום יונתן בן עוזיאל שכתב 'ותרחמי לחברך' - דמן אנת סני לך לא תעביד ליה, שמבואר מדבריו שמכח קושית הרמב"ם הנ"ל מחייך קודמין, פירש דמצות ואהבת לרעה כמון הוא רק בשלילה שלא יעשה הרע לחבירו, אבל עשיית הטוב לא נאמר במצוה זו. עיי"ש. ובתוס' (סנהדרין מה. ד"ה ברור לו - וכן איתא ברש"י בסנהדרין דף פד:) כתב שמצות ואהבת לרעה כמון לא שייך מחיים, שהרי קיימא לן ש'חייך קודמין'. עיי"ש. ולכאורה מבואר בפשוט בדבריו שמדאמרין שם בגמ' שילפינן מקרא ד'ואהבת לרעה' שבחייבי מיתת בית דין איכא דין לברור לו מיתה יפה, שלכאורה כיון דפשוטיה דקרא מתפרש כפשוטו להתנהג ברעהו באהבה, מהיכא תיתי למידיש קרא בחייבי מיתות, שמן הסברה היה נראה דבחיבי מיתות לא ידרוש ענין אהבת רעים, שהרי עוסק ברעתם להמיתם, ולמה ידרוש להקל בהם גופא מכא ואהבת, ומזה גופא הוכיחו התוס' שמצות ואהבת לרעה לא קאי כלל מחיים, שהרי דרשין 'וחי אחיך עמך' - חייך קודמין, ולכן דרשו אותו לענין לאחר מיתה ולהקל במיתתם. ועיין גם ברבינו יונה (סנהדרין שם) שלמד כדברי התוס', ובאבות (פרק ב משנה י) על המשנה 'הי כבוד חברך חביב עליך כשלך', שכתב 'מהלכות דרך ארץ, והוא מדרך המוסר'. עיי"ש. וז"ל 'וזה הרי אם מכבדין את חברו כמו שרוצים שיכבדו את עצמם וכו', יש קיום של מצות 'ואהבת לרעה כמון'. אמנם אולי אויל בזה לשיטתו, וצריך עיון. ובספר עמק ברכה (להגרא פומרבצ'ק זצ"ל - הלכות דרך ארץ אות א) איתא על דברי רבינו יונה אלו, וז"ל: 'לענ"ד אינו מובן למה לא יהא זה חיוב מן התורה, ובכלל ואהבת לרעה כמון - כמון ממש שכן מבואר להדיא ברמב"ם מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעה כמון, לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו, כאשר הוא חס על ממונו עצמו ורוצה בכבוד עצמו, הרי מפורש שחייב שיאהב רוצה בכבוד חברו כמו שהוא רוצה בכבוד עצמו, לפיכך חייב מן התורה לספר בשבח חברו כדי להרבות בכבודו. עיי"ש. אמנם לפי דברינו בדעת רבינו יונה שלמד כדעת התוס' הנ"ל בסנהדרין, לא קשה מידי, ודו"ק. וראוי לציין מה שראיתי בגר"ם (חלק א דף קמד) שכתב שיש 'התוס' פשוט דאף דהקרא הוא רק לאחר מיתה, מ"מ שוב יש ק"ו שחייב לאהוב כל ישראל בחייהם. עיי"ש.

סיכום והערות על הנ"ל

בפסוק כתיב 'כמון', ויש לדון האם המצוה היא שצריך 'לאהוב' את חבירך כמון ממש, וזה מצוה התלויה ומתחילה בלב, או שהמצוה היא 'רק' לעשות מעשים חיוביים שהיית רוצה שאחרים יעשו לך, או שהוא מצוה שמבטא עצמו רק בזה שאהב לא עושה לחברך מעשים שלא היית רוצה שיעשו לך וכו', ומכל זה יש אופן ללמוד מהמילה 'כמון', ודו"ק.

וראוי לציין שהמילה 'לדעת אלו' שכל המדובר פה הוא 'רק' באופן השלילי וכו', עדיין יש עניין להטיב לשני מחמת 'והלכת בדרכיו' ועוד מצוות, אמנם הם 'רק' חילקו בגדר מצוות של 'ואהבת לרעה כמון', ודו"ק.

ובקושיית הראשונים על זה שראויים מהגמ' שחייך קודמים, וא"כ א"א לומר שהמצוה לאהוב את חברו כגופו ממש, יש לומר בפשוט שהרי דרשת רבי עקיבא

של חייך קודמים קאי על מי שיש לו קיתון אחד של מים, ואינו מספיק לו ולחבירו, ודעת בן פטורא דחלק המים ואל יראה במות חבירו, ועל זה בא רבי עקיבא ודרש שחייך קודמין, ושם הרי מיירי בפקוח נפש, אבל במקום שאין פקו"נ, מנ"ל שאין חייב לאהוב חבירו כגופו, וצריך עיון. ומצאתי שבערוך לנר (סנהדרין מה.) כתב על מה שאיתא בתוס' דמחיים אין שייך מצות ואהבת לרעה כמון משום שחייך קודמין, וז"ל: 'וגם מש"כ דמחיים לא שייך כן דהא חייך קודמין, קשה לי דהא אין חצינו שיאהב אותו יותר מגופו, וא"כ במקום ששייך חייך קודמין לא שייך כלל ואהבת לרעה כמון'. עיי"ש. ועיין עוד בחתם סופר (תורת משה פרשת קדושים ד"ה ואהבת, ובשו"ת חת"ס ח"ו"מ סימן קסד ד"ה ומ"מ) ובשו"ת אגרות משה (אבה"ע חלק ד סימן כו אות ד) במה שפלפל בכו"ז. עיי"ש.

ועיין בגמ' (שבת קיט.) שאיתא שאמר מר בר רב אשי, פסילנא ליה את עצמי לצורבא מרבנן לדון לו דינא (פוסל עצמי לדון ת"ח בדיו), מאי טעמא, משום דחביב עלי כגופי, ואין אדם רוצה דחביב לא לעצמו. עיי"ש. ולכאורה לפי שיטת הרמב"ם וכו' הייתי אומר שהוא צריך להיות עם כל כלל ישראל, שהרי הוא צריך לאהוב את כל כלל ישראל כגופו ממש וכו', וא"כ 'לכאורה' מזה שאמר כך 'רק' בת"ח, יש ראייה שאצל שאר איש מישראל אינו צריך לאהבו כגופו ממש. אמנם עיין בשפת אמת (שם) שכתב שעל בעלי דינים שנינו באבות (פרק א הלכה ח) שלפני הפסק דין יהיו בעיניך כרשעים, ורב אשי העיד על עצמו שעל תלמיד חכם אינו יכול לסלק מעצמו אהבתו אליו כגופו ממש, משא"כ בשאר אנשים שהגם שאוהבים אותו כגופו, היה אפשר לטעון על טובות הדין, וא"כ לא קשה מידי על שיטות אלו שסוברים שאצל כל כלל ישראל צריכים לאהוב אותם כגופו, ודו"ק.

הלכה למעשה בהנ"ל

דברי הרמב"ם (הנ"ל) מובא להלכה במגן אברהם (סימן קנו ריש ס"ק ב - ובמשנ"ב שם ס"ק ד) ובשו"ע הרב (שם סעיף ה), ובקיצור שו"ע (סימן כט סעיף יב). עיי"ש. ומצאתי שבמסילת ישרים (פרק יא) כתב וז"ל: 'באה התורה וכללה כלל שהכל נכלל בו, ואהבת לרעה כמון - כמון בלי שום הפרש, כמון בלי חילוקים, בלי תחבולות ומזימות, כמון ממש'. עיי"ש. ונראה בפשוט שהוא לומד כדעת הרמב"ם הנ"ל. ובספר חפץ חיים (פתחה - עיש ב) כתב וז"ל: 'ועובר על ידי הספור (לשה"ר) גם על מצות עשה ואהבת לרעה כמון שנצטוונו בזה לחוס על ממונו חברו כמו שהוא חס על של עצמו, ולחוס על כבוד חברו ולספר בשבחו כמו שהוא חושש על כבוד עצמו, והמספר לשון הרע ורכילות על חברו או המקבל אף אם הדבר אמת נראה בעליל שאינו אוהבו כלל, וכל שכן דכמון בודאי אינו מקיים, והראיה הגדולה על זה דהלא כל אדם יודע את נגעי עצמו, ואף על פי כן אינו רוצה בשום אופן שחברו ידע מזה אף אחד מאלף, ואף אם ארע שנודע מעט מחסרונותיו אצל חברו, וחברו הולך ומספר זה לאנשים, אף על פי כן אינו עומד ומצפה הלאו שיתן ה' שלא יקבלו את דבריו ולא יאמינו לו, והכל כן שלא יתחזק בעיניהם לאדם שאינו הגון, אף הדוא יודע בעצמו הרבה והרבה מהעונות יותר ממה שספר חברו עליו, אף על פי כן מרוב האהבה שהוא אוהב את עצמו נדחה הכל מחמת זה, כן באופן זה ממש צריך על פי התורה לעשות לרעהו, לחוס על כבודו בכל האופנים' וכו'. עיי"ש. ובבאר מים חיים (שם) ציין לדברי הרמב"ם.

ועיין עוד בלבוש (יו"ד סימן רמא סעיף ג) שכתב, ואהבת לרעה כמון - כלומר כל מאי דניחא לך דתיעבד בעצמך תעשה גם כן לחבירך וכו'. עיי"ש. ובפמ"ג (אשל אברהם - א"ח סימן עב סעיף ד) הביא את דברי המהרש"א (הנ"ל) להלכה. עיי"ש.

ועיין בספר מעשה איש (חלק ב דף קסו) ששאלו להחזו"א זצ"ל מתי ובאיזה מעשים האדם מבטל את העשה של מצות 'ואהבת לרעה כמון', והשיב החזו"א זצ"ל הרי רואים בחז"ל שעיקר המצוה הוא בדרך השלילה (וכן לומד הנצי"ב בחומש העמק דבר עה"ת שם), דעלך סני לחברך לא תעביד, וזהו עיקר העניין של 'ואהבת לרעה כמון', אמנם מצוה קיומית היא לסייע לחבירו באופן חיובי בגוף ובממון, אבל ביטול מצות 'ואהבת לרעה כמון' הוא רק כשהאדם פוגע בחבירו, וזהו עיקר החומרה והקפידא שלא לפגוע בזולת. עיי"ש.

'ואהבה כגופו'

עיין בגמ' (יבמות סב:) שהאובח את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו, והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה, והמשיאן סמוך לפירקו, עליו הכתוב אומר 'וידעת כי שלום אהלך'. עיי"ש. וברמב"ם (הלכות אישות פרק טו הלכה יט) איתא, 'כן צו חכמים שיהיה אדם מכבד את אשתו יותר מגופו, ואהבה כגופו'. עיי"ש. וראיתי באחרונים שהקשו על לשון זה של 'כן צו חכמים', והרי כבר נאמר בתורה 'ואהבת לרעה כמון', ולכאורה אשתו של אדם בכלל זה. ולכאורה יש להביא ראייה לזה מהא דאיתא בגמ' (קדושין מא.) שאסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, מחמת שמוא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, ורחמנא אמר 'ואהבת לרעה כמון', וכן בגמ' (נדה דף יז.) איתא אמר רב חסדא אסור לו לאדם שישמש מטתו ביום שנאמר 'ואהבת לרעה כמון', כי שמוא יראה בה דבר מגונה כשישמש ביום, ותתגנה עליו. עיי"ש. ולכאורה יש ראייה ברורה שאשתו של אדם נכללת במצוה זו של 'ואהבת לרעה כמון', וא"כ דברי הרמב"ם צריכים ביאור. ועיין בספר חשוך חמד (יומא דף ב.) במה שהביא הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א ממרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א לתרץ שגידא זו. עיי"ש.

ונסיים עם דברי התנא דבי אליהו (סוף פרק כח), וז"ל: 'וכך אמר להם הקב"ה לישראל בני אהובים כלום חסרתי דבר שאבקש מכם, ומה אני מבקש מכם, אלא שתהיו אוהבים זה את זה, ותהיו מכבדים זה את זה, יראים זה מזה, ולא ימצא בכם עבירה וגזל ודבר מוכרע וכו', לכך נאמר הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך'.